

verlangen naar orde en wet, ¹⁵⁰⁾ een orde en een wet, die zij zelf vorm gaf. De school was dan het contactpunt tusschen den chaos en de door de jeugd zelf omschreven orde, welke als hoogste ideaal had, het in liefde elkander dienen. ¹⁵¹⁾

Misschien gelukkig voor deze scholen zelve, heeft de ontwikkeling der dingen in Duitschland een einde gemaakt aan de meeste van deze „Erlebnis”-paedagogische experimenten. Toch kan niet ontkend worden, dat daar, waar vooral met het oog op misdeelden of maatschappelijk bedreigden iets van de gemeenschapsgedachte met wijsheid in school of gesticht werd toegepast, zich soms een geest kon ontwikkelen, welke voor de karaktervorming van de kinderen en jongemenschen voortreffelijk werkte. ¹⁵²⁾

Hebben wij in een kort overzicht *de ontwikkeling* van de „Erlebnis”-paedagogiek geteekend, wij moeten thans de *probleemstelling* omtrent de verhouding tusschen innerlijk beleven en kennen in de structuur der opvoeding nader onder de oogen zien. En, gelijk gezegd, wij zullen trachten — *met critiek* op de gereleveerde opvattingen — een *uiteenzetting* van deze verhoudingen te geven.

We willen beginnen met te zeggen, dat er in het naar voren brengen van het „Erlebnis” stellig iets valt te waardeeren. Het begrip beleven zelf toch krijgt veel dieper zin dan het in de materialistische periode had. ¹⁵³⁾ Immers voor den materialist is iets „beleven” enkel iets „meemaken”. De mensch is grootendeels product van datgene, wat hij beleefd heeft, van zijn uiterlijke omstandigheden; zijn lot wordt met zijn belevingen geïdentificeerd, en de omstandigheden maken dan den mensch. De oudere positivistische geschiedschrijving poogde dan ook het levensgebeuren telkens als volgens een ijzeren wet van causaliteit uit de omstandigheden geboren ons te teekenen. Iedere held en iedere dichter was verklaarbaar uit de levensverhoudingen, waarin hij stond. De mensch en de menschheid was product van de omstandigheden. ¹⁵⁴⁾ De nieuwe, sinds *Dilthey* algemeen verbreide bedoeling van het woord „Erlebnis” heeft gebroken met deze vlakke materialistische opvatting en men zegt het *Dilthey* na, dat het leven pas ontsloten wordt, wanneer wij in de geestelijke innerlijke beleving ons de momenten van ons eigen bestaan bewust worden. De materialistische vervlakking van het „Erlebnis”-begrip schijnt overwonnen.

Maar nu dreigt een ander gevaar. Ook al zegt men aan het psychologisme ontkomen te zijn, ¹⁵⁵⁾ dan toch wordt het beeld van de werkelijkheid door de subjectivistische opvatting van de innerlijke beleving verteekend.

Geldt dit in het algemeen voor de psychologische opvattingen, nog